

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hanen

»Middelalderspor«

– et temanummer i anledning af middelalderåret.

5. Rk. Nr. 8. – 1999-

LOKALHISTORISK FORENING for
STØVRING KOMMUNE.

Middelalderspor

Det sidste år i dette årtusinde er i Danmark blevet udnævnt til et »middelalderår«.

I en omskiftelig tid, hvor vi til stadighed får informationer om alt muligt, har man nu i en år-række sat fokus på enkeltemner i et års tid ad gangen. Dette kan måske hjælpe med til at den enkelte får en noget større indsigt i og forståelse af den verden vi er en del af.

Ikke mindst middelalderåret har sat gang i en lang række aktiviteter, og ideen er også god, bl.a. fordi middelalderen vel for de fleste ofte har stået som en mørk periode hvor der intet skete. Man har uberettiget længe talt om »den mørke middelalder«, en holdning man dog har prøvet at gøre op med, og som bl.a. middelalderåret skulle være med til ændre.

Tidsmæssigt så falder middelalderen fra vikingetidens slutning til hen imod reformationen, altså i den første halvdel af dette årtusind. Det var den periode hvor Danmark bevægede sig fra et diffust høvdingesamfund og gennem turbulente perioder nåede frem til en nogenlunde fast samfundsstruktur. Det var en tid der var præget af blodige opgør og hvor pesten kunne hærge og rive tusinder i døden, så mange byer lå øde hen.

Men det var også en tid hvor kongedømmet lidt efter lidt faldt på plads og man fik gennemført en fælles lovgivning for de enkelte landsdele, hvor en lang række købstæder og nye landsbyer opstod, og hvor den katolske kirke efterhånden vandt indpas og prægede folks hverdag og på ret kort tid fik gennemført et af de største byggeprojekter man kan tænke sig: det store kirkebyggeri.

Hvis man søger efter sporene af middelalder i vores kommune, da er der umiddelbart ikke så meget der springer i øjnene. De skriftlige kilder er få, og med en enkelt undtagelse ikke meget oplysende, men vi har da vore gamle kirker. Ved at kigge lidt rundt dukker der dog alligevel andre småbidder op, der fortæller os noget om, at vore forfædre også havde deres forfædre, som færdes og levede her i »den mørke middelalder«.

Dette er måske ærkeenglen Gabriel, der sidder ved foden af trappen op til prædikestolen i Øster Hornum kirke.

De ældste papirer

Det kan lyde lidt flot at kalde de ældste papirer for Støvrings dåbsattest, men på en måde passer det godt nok, selvom det drejer sig om et testamente, der jo normalt hører til i den anden ende af livet. Men første gang vi hører om Støvring er allerede i 1268, – ikke på papir, men på pergament, der var datidens skrivemateriale og egentlig ret holdbart.

Peter Riismøller har engang skrevet om dette testamente, og hans enke gav os i 1983 lov til at benytte hans fremragende manuskript i »Hanan«, så vi skal ikke her bore dybere i »Fru Gros Testamente«, hvorom det hele drejer sig, men da det i højeste grad drejer sig om middelalder, så skal vi da naturligvis have noget med om dette middelaldermanuskript.

I 1268 var fru Gro Pallesdatter, der stammede fra Thy blevet enke efter Esbern Vognsen, der havde været ejer af Buderupholm. Som det ikke var sjældent på de tider valgte fru Gro at gå i kloster da hun blev enke, – i hendes tilfælde hos Sct. Clara søstrene i Roskilde. Da ægteskabet var barnløst blev al hendes gods fordelt, mens selve hovedgården Buderupholm skulle følge hendes mands familie, og derfor gik videre i Vognsen-slægten.

Som det ses i testamentet betænker hun ret mange med sine efterladenskaber, der bestod af spredt jordegods. Naturligvis skal klosteret i Roskilde betænkes med en slags medgift ved hendes indtræden i nonneordenen, men også på hjemmefronten bliver der delt ud, både hendes amme og hendes søster Margrethe og moderen og den øvrige familie får del i de testamentariske gaver. Desuden hendes tjenestepige, samt diverse kirker, bl.a. Gravlev kirke og Østerild kirke i Thy, hvorimod Buderup kirke ikke nævnes, hvilket sikkert må skyldes at den ikke er blevet bygget endnu på daværende tidspunkt.

Fru Gro var ret velhavende kan vi se, men det der er spændende for os, er nok at vi ved at Gravlev kirke allerede var bygget, men næppe Buderup kirke, – og desuden får vi at vide at fru Gro bl.a. var ejer af en gård i Borup og desuden en gård i Støvring med tilhørende mølle. Det sidste fortæller os at Støvring vandmølle allerede var bygget i 1268. Den mølle man uden større veneration fjernede i vores generation, hvilket man nok kan ærgre sig over.

Poul Christensen

Støvring Vandmølle kendtes allerede i år 1268.

Fonten i den gamle kirke

Når man kører ud i det ganske land, lægger man næsten altid mærke til, at vore gamle middelalderkirker her i Støvring kommune, ligger smukt på høje flade steder, og dette gælder ikke mindst Veggerby kirke og Ø. Hornum kirke. Ø. Hornum kirke er med undtagelse af sakristi og våbenhus fra romansk tid, og måske den ældste stenkirke i herredet da den er opført i 1172, d.v.s. i den tidlige middelalder hvor bl. a. Veggerby kirke også er fra..

Går man ind i Ø. Hornum kirke der er bygget af granit, som møjsommeligt er samlet op som marksten og blev brugt til kirkehusets fundament som syldsten, får man en følelse af ærbødighed over for det store arbejde, det dengang har været, at rejse det synlige bevis på det kristne Danmark. Det kunne have været interessant at kigge bygmesteren over skulderen da Ø. Hornum kirke blev bygget, for det var med en præcision og dygtighed vore mange kvadderstenskirker, som specielt ligger i Jylland, blev rejst i den tidlige middelalder.

De smukke flerfarvet granitkvadre lyser så smukt i solnedgangen og når man går ind i kirken, oplever man en kirke der har sjæl. Kirken udstråler en renhed og har utrolig mange spændende detaljer fra middelalderen bl. a. døbefonten. Døbefonten var et af de nuværende originale inventar jeg lagde mærke til i kirkens indre. Den er fabelagtigt flot og unik. Det er kirkens oprindelige døbefont, det er man ikke i tvivl om. Den er bægerformet, og er en såkaldt »Himmerlandstype,« fordi fonten har løver hele vejen rundt om kummen. Om den er lavet til kirken af bygmesteren er uvist. Den kan være lavet i et fonteværksted og blevet indkøbt til kirken. Døbefonten består af en profileret fod, hvor to omløbende hulringe, er placeret mellem nedre og ovre vulstkant. Herpå hviler kummen, og de to stykker danner sammen en bægerform. Højden på døbefonten er 102,5 cm., hvoraf kummedybden udgør 62,5 cm.. Kummens indvendige mål tværmål er 56,5 cm. og det største udvendige tværmål er 90 cm. En høj og flot og anelig døbefont. Den allerældste placering i kirken kan ikke længere påvises med fuld sikkerhed, men med støtte af arkæologiske undersøgelser og skriftlige materiale, kan vi kredse placeringen ind til det sted i skibets midtakse, hvor fonten så at sige kunne markere skellet mellem det dunkle belyste indgangsparti, og den lysere østlige del af skibet.

Udvendig på døbefontens kumme er der hugget fire løvefigurer i et fladt og ikke ret dybt relief. Løverne er forskellige men optræder parvis. Kroppene er stor set formet ens, og alle fire har halerne svunget ind mellem bagbenene og op bag ryggen med haleduske. Enten i form som liljer eller i form af sammenrullede blade. Hovedernes udformning er også parvis forskellige. Det ene par har en katts hovedform og med tungen hængende langt ud af munden, det andet par har en abelignende facon. Her sidder ørene på siden af hovedet. Den ene har tænderne blottet og på den anden virket udtrykket sammenbidt.

Når man går rundt om den flotte døbefont, ser man også noget helt specielt der ikke er almindeligt : en inskription på latin, som er ristet ind i selve mundingsranden på fonten. Teksten har adskillige gange været genstand for undersøgelser, og der står således: » + QVONIAM APUD TE EST FONVS VITE. E(T) (IN) LVMINE TVO VIDE BIVM LVM. De parentes indrammede bogstaver angiver den del af teksten, da randen de pågældende steder er beskadiget. Skriften er fra Vulgata, den latinske bibeloversættelse, hvor den er at finde i Davids salme 35, som vers 10. I vor bibeludgave salme 36, vers 10, og oversættelsen lyder således: THI HOS DIG ER LIVETS KILDE, OG I DIT LYS SKUER VI LYS. Efter ordene LVMINE TVO er der hugget et cirkulært 20 mm bredt og 10 mm dybt hul. Dette er sandsynligvis beregnet til at placere et vokslys, måske et dåbslys, som den døbte eller en fadder, fik trykket i hånden, under sidste del af dåbshandlingen og til ritualets ord: – modtag dette brændende lys og bevar din dåb ukrænket –. Denne tekst findes i de nordiske ritualbøger som en del af en hymne, der blev brugt påske- og pinselørdag, der netop var de traditionelle tidspunkter for dåb i middelalderen. Selvom teksten er blevet klarlagt, så forbliver løvefremstillingens betydning stadig i det gådefulde.

Selve løvesymbolet er i den kristne begrebsverden mangetydigt, og man kan gisne om betydningen her. Alt i alt er det en unik og en særpræget døbefont man har her i kirken, der er et levn fra den tidlige middelalder. At den står i Øster Hornum kirke, kan vi kun glæde os over.

Marit Terp

Kilder: Øster Hornum kirke. Tekst: Poul Brøgger, Ill. Carlo Vognsen. 1972.
Trap: Danmark. V bind: Ålborg amt.

Helligkilder

Helligkildernes historie fortæber sig måske helt tilbage før middelalderen. Mennesker har altid haft en eller anden form for tro på noget guddommeligt og mystisk. Behovet for at søge hjælp mod sygdomme har altid eksisteret, og det forbløffende det er at se klart vand springe ud af jorden har hørt til de undere, der har pirret til menneskers fantasi. Vandet fra nogle af disse kilder er i tidens løb blevet tillagt helbredende egenskaber.

I middelalderen, hvor kommunikationen mellem mennesker efterhånden blev forbedret, kunne sådanne kilder til tider få et udbredt ry som specielt helbredende. Vandet derfra skulle, »efter sigende«, kunne klare en mængde lidelser, og da lægekunsten jo stort set indskrænkede sig til husråd byggende på folkemedicinen – som kunne være god nok ind imellem – så var der mange der opsøgte de helligkilder, der var rundt omkring i landet, – i et forsøg på at slippe af med denne eller hin lidelse. Såfremt den kildebesøgende havde åbne sår, var det bestemt også, – set fra en hygiejnisk synsvinkel, godt at få det syge sted rensset i koldt og rent kildevand, som sikkert har haft visse mineralske egenskaber.

De handlende, gøglerne og den katolske kirke så med velvilje på det store fremmøde, der kunne være ved disse kilder. Ofte var fremmødet knyttet til bestemte tider på året, Sct. Hans og Valborgsaften eksempelvis, hvor mulighederne for helbredelse skulle være bedst. Der opstod direkte kildemarkeder på disse dage, hvor gøglerne og de handlende kunne lave gode penge. Den katolske kirke opsatte ved disse markeder en pengeblok, hvor de syge kunne ofre som tak for en mulig helbredelse. Kirken brugte en del af de indsamlede midler til at bygge hospitaler for, bl.a. i Ry og i Karup.

I hele Himmerland er 34 kendte og registrerede helligkilder. Mest kendt på vor egn er »Hellig Kors« kilde ved Gl. Skørping kirke, der havde meget stor søgning – helt op imod nutiden. I vort område kender vi til 2 helligkilder, som nu er glemte.

Den ene lå ved Gravlev kirke, og vi ved ikke ret meget mere om den. Den anden blev kaldt »Karls Tønde« og er ret vandrig. Den ligger nedenfor Rebstrup i Sønderup ådal, tæt på kanten til åen. Der er nu fiskedamme, og ikke offentlig adgang til stedet, men tidligere viste en sti til stedet, at den blev ret meget besøgt af folk, der kom for at søge helbredelse.

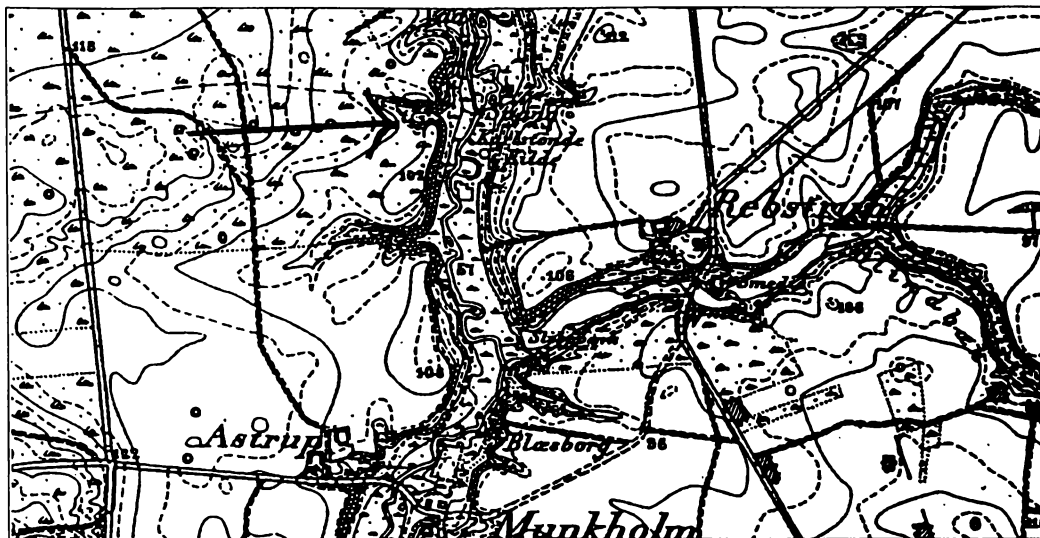
Det fortælles, at en dreng skulle være blevet helbredt for blindhed med vand fra »tønden«. En vanfør som blev båret til stedet, skulle have løbet omkap med sin mor derfra. Dersom folk var syge eller døende, så hentede folk vand ved »Karls Tønde«.

Det skal nok passe alt sammen, men det er en del af vor middelalderhistorie, og troen eller overtroen på disse kilders evne til at helbrede folk har holdt sig længe efter middelalderen.

Geodætisk Instituts kort fra 1881, der vises overfor har som det ses endnu markeret »Karls Tønde«, så velsagtens har folk endnu for 100 år siden kendt til denne kilde.

Lejf Rørdam Andersen

På geodætisk instituts kort fra 1881 – overfor – er »Karls Tønde« angivet.

Brødsted mark

For et par hundrede år siden blev al landbrugsjord i Danmark udskiftet af det tidligere fællesskab i landsbyerne. Ved den lejlighed blev der tegnet kort over hvert ejerlav, og nogle af bønderne havde så lang en hukommelse, at de var i stand til at sætte de gamle marknavne på de tegnede kort.

I Brødsted kan vi på udskiftningskortet bl.a. finde Sct Jørgens agre og Lindorms agre, og her får vi et direkte budskab fra dansk middelalder. Troen på lindormen og andre væsener hører middelalderen til, og hvem ved om der måske i Brødsted har ligget et Sct Jørgens hospital, hvor man tog sig af de spedalske. For et par årtier siden foretog vi en udgravning på stedet, – men desværre uden resultat...

pc

Frendrup – en gård fra middelalderen

Hvis vi ser bort fra kirkerne, er der i dag ikke bevaret huse fra middelalderen hos os. Menneskenes boliger var på den tid oftest ret forgængelige, de har for de flestes vedkommende bestået af bindingsværk med risfletning og ler i felterne, og med strå som tag har det hele ikke haft mulighed for at holde ret ubegrænset. Blev det for ringe, så rev man blot ned og byggede noget nyt. Derfor kan vi ikke vise huse frem der er 500 år gamle, og sporene efter middelalderhuse er næppe til at påvise.

Der er dog et enkelt eksempel. Bag ved Nihøje i Øster Hornum kom der ved pløjning en del teglstensbrokker frem, hvilket fik et par lokale amatørarkæologer til i samarbejde med Ålborg Historiske Museum at gå i gang med en udgravning for 25 år siden. Udgravningen gav resultat, idet man fandt en bageovn, som uden tvivl var hjertet i den oprindelige Frendrupgård. Det var omkring bageovnen tilberedningen af maden foregik, og som navnet antyder så var det stedet hvor man bagte brødet, men herfra udgik sagtens også den nødvendige opvarmning til den del af huset hvor man havde opholdsrum.

Frendrup ejedes i tiden før reformationen af Viborgbispens, der i de urolige tider før kirkeomvæltningen havde travlt med at gøre opmærksom på hvilket gods han ejede. Derfor kan vi i 1527 endnu læse om »Frendrup gardh« og »Frendrup marck«. På den tid stod Frendrup altså endnu som en selvstændig enestegård oppe bag ved Nihøje, men i 1562 er jorden blevet dyrket sammen med Vestergård i Moldbjerg. Her havde Niels Poulsen Kras fået livsbrev på Vestergård, og vi kan se at landgildedydelsen fra Frendrup er fulgt med til Vestergård. Derved blev Niels Kras, årlige ydelser så høje at han til sidst klagede over at skulle af med så meget, – et problem som lensmanden blev sat til at vurdere i 1572. Ligstenen over Niels Kras og hans adelige kone kan i øvrigt ses i koret i Øster Hornum kirke.

Vi kan altså konstatere at Frendrup forsvandt omkring reformationstiden, da den gode Viborgbisp måtte aflevere alt sit jordegods til kongen. Stedet er så gået i forfald, sandsynligvis har man også taget en del sten med sig til byggeri andetsteds. Frendrup har nok for en stor dels vedkommende bestået af bindingsværk som andre gårde, men der indgik også teglsten i gården, bl.a. i forbindelse med den såkaldte bageovn, men det man har fundet er ikke tilstrækkeligt til at danne sig et indtryk af hvordan gården har set ud. Teglstenene var de store munkesten som vi kender dem fra middelalderbyggeri, bunden af ovnen var stenpikning og ler. Ved udgravningen fandt man også lidt spredte potteskår fra tiden.

Ved siden af gården har der også ligget en vandmølle, idet der var et væld hvis spor anes endnu, åbenbart nok til at man har kunnet stemme vand op til at drive en mølle, der kunne klare gårdens behov. En svag hævnning i terrænet røber endnu rester af mølledæmningen.

Man kan spekulere over hvorfor Frendrupgården blev nedlagt, måske skyldes det urolige tider, vejen til Nibe gik dengang forbi Nihøje, måske har kronen der nu var ejer, villet have gården med i landsbyfællesskabet nede i Moldbjerg, det får vi næppe at vide, men efter 150 års forløb blev Frendrups jord på ny skilt ud fra Vestergård og gården genopstod nede i Moldbjerg by, – fæsteren på gården var blevet en del af fællesskabet.

Bageovnen set fra syd. Forrest ligger askegruben, hvori man fandt en del potteskår fra senmiddelalder. Midtfor har vi ovnens åbning. Indvendig bestod bunden oprindelig af ler, men senere har man lagt en stenpikning i ler, og atter senere er pikningen blevet dækket med ler på ny.

Selve ovnen er opmuret i ler af munkesten, og disse kraftige sten giver ovnens væg en tykkelse på 30 cm, hvorved man på billedet kan danne sig et indtryk af ovnens størrelse.

Da man naturligt nok var interesseret i det tilhørende gårdanlæg, lagde man nogle søgegrøfter ud fra ovnen, men de spor man fandt var alt for udvaskede til at man kunne danne sig et billede af Frendrup

Poul Christensen

Glemte navne og steder

»Og årene de rulle, og skiftes om på jord
og vore navne glemmes, som sne der faldt i fjor«

– skriver digteren, og sandt er det jo at efter et par generationer eller mindre så er vi glemte og endt som et navn i arkiverne, og siger ikke nogen noget, medmindre man da har gjort sig specielt bemærket. Taler man så om enkeltpersoner der levede i middelalderen, da er det ikke ret mange vi møder, og hvis vi gør det, så er det enten som vidne på herredstinget, eller som fæster på en ejendom, der bliver handlet med hen over hovedet ham.

Når vi nu alligevel nævner nogle enkelte af dem her, så er det ikke fordi nogen af dem har gjort sig specielt bemærket, – så vidt vi da ved – men blot fordi de levede for mere end 500 år siden, – i middelalderen. Vi ved intet om dem, men får dog i enkelte tilfælde med navnet at vide hvad de levede af. Langt de fleste optræder først hen imod middelalderens slutning.

Vi kan konstatere, at de fleste dengang bar de navne som går igen ned gennem de næste århundreder helt til vore dage, hvilket siger noget om sejlivet tradition og opkaldsskikke.

Da Ålborg hospital får foræret en ejendom i Hæsum der kaldes for Clausbolet får vi at vide at der har boet en mand på gården der hed Claus. Det er næppe særlig interessant, og derfor vælger vi at trække de lidt mere specielle navne frem af glemselen.

I 1480 hed herredsfogeden Jep Budissen, og på tingdagen den 6. November dette år kan vi bl.a. møde Therkil Jyde, Søren Spegher, Per Suder og Søren Hiwælman. Den førstes navn er til at forstå, men de andre? Så er det nemmere med Las Skredher der også er på tinge den dag. Sagen der behandles på mødet drejer sig om nogle ejendomme, og herredsskriveren noterer konsekvent hver gang »jet« bol, – så ved vi da ret sikkert at han ligesom de andre fremmødte også er her fra egnen.

Ved en anden lejlighed møder vi Christiern Flesk og Per Ytssen, – det første navn ville i dag nok være svært at leve med, hvorimod man umiddelbart forstår navne som Per Bonde og Las Halkier, det er navne der er med til at karakterisere personen. I Årestrup boede en person ved navn Brøydh, i Støvring boede Posk og i Estrup Stii, der endnu i dag her på egnen har hævdt som drengenavnet Stig.

I 1455 møder vi Per Smed som herredsfoged sammen med Nis Eyssen, Gunni, Anders Neb og så sandelig også Per Glad, – et forpligtende navn at løbe rundt med. Et gammelt nordisk navn er også Esgi, mens Nis Hanningh i Moldbjerg måske er tilflytter nordenfjords fra, og Jes Rymmer (Rimmer?) i Byrsted kan stamme fra Sønderholm-kanten.

Lad dette være nok, ellers hører vi om en del af de mange Søren, Jens, Per og Poul som vi kender så godt, og de fleste i flokken er forfædre til mange nulevende himmerlændinge. Det skal dog lige nævnes, at den eneste kvinde vi har mødt på vores vej er Marenn Iensdatter, – derfor skal hun nævnes her, selvom navnet Maren jo på ingen måde er ukendt blandt kvinder. Det er vist ved at få en renæssance.

Bevæger vi os fra personnavnene over til stednavne, så finder vi også her en række navne som hører middelalderen til. Omkring ved middelalderens begyndelse –og måske vikingetidens slutning, dannes der en mængde nye byer og bosættelser ud over det ganske land.

Årsagen må søges i en massiv befolkningstilvækst, der nødvendiggjorde at mange blev nødt til at drage ud fra de bestående småsamfund for at tage nyt jord ind til dyrkning. Vi kan kende disse tidlige middelalderbyer og –steder på endelsen i deres navne, det er –rup, -strup og –torp byerne, og dem har vi en del af her i vores kommune:

Volstrup, Estrup, Frendrup, Buderup, Mastrup, Sørup, Juelstrup, Borup, Årestrup, Stubberup, Kirkerterp, Sønderup, Braulstrup, Tøttrup, Rebstrup, Trængstrup, Plejlstrup, Suldrup, Kalstrup, Frendstrup, Østrup, Poulstrup og Åstrup.

Egentlig en ganske imponerende række navne på steder, der er opstået omkring middelalderens begyndelse her hos os, nogle var blot en enkelt gård, mens andre, som vi jo ved blev til egentlige byer, der består den dag i dag.

Hertil slutter sig med sikkerhed en hel del gårde hvis alder er uvis, men da man også på den tid lærte at tæmme vandkraften og byggede møllerne langs med vore bække og åer, har der også været bosættelser ved disse møller, og nogle af navnene ovenfor er da også møllegårde.

Nogle af middelalderens bosættelser fik en kort levetid og er i dag kun nogle navne. Møllegård ved Guldbækken er borte, Hedegård ved Estrup, Frendrup oppe ved Nihøje blev nedlagt omkring reformationen, for dog at opstå nede i Moldbjerg 150 år senere.

Syd for Støvring by lå byen Viderup, – eller Vittrup, som i dag er et udbredt familienavn. Den by nedlagde herremanden på Buderupholm, for så at lægge byens jord ind under hovedgården. Ved Støvring møder man i 14-tallet også stedet Lille Svenstrup, og på samme tid lå der en lille by ved Torstedlund som hed Dyvelstrup, og i samme område nævnes også Mogenstrup og Kårup, men her har herremanden på Torstedlund sikkert også slettet sporene.

I Rodsted nævnes endnu i 1688 en gård ved navn Holke, som nu også er væk. Nerupgården kendes måske endnu af nogle som Neruphuse mellem Suldrup og Hjedsbæk, og ved Hjeds har der ligget en ejendom ved navn Søgård.

Misvækst og krige kan være årsag til at steder er forsvundet, pest ligeså, og måske har nogle af ejerne ment at det var bedst at man flyttede enkeltbebyggelser ind til bestående byfællesskaber, det kan vi kun gisne om. Vi kan kun se at der har været livlig aktivitet i hele middelalderen. Byer og steder er kommet til, nogle forsvinder igen, og efterlader sig blot et navn og måske lidt spor i jorden, der røber at her har der engang boet mennesker.

Poul Christensen

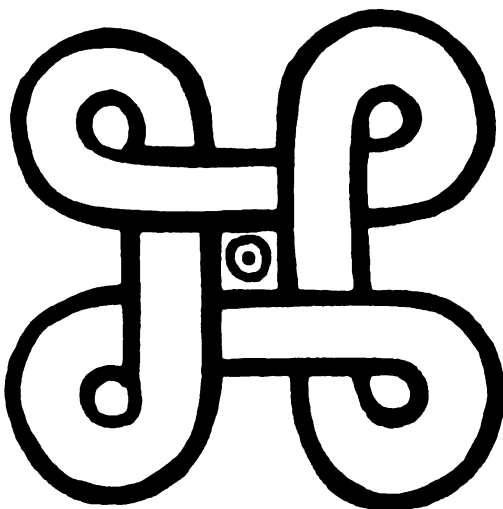
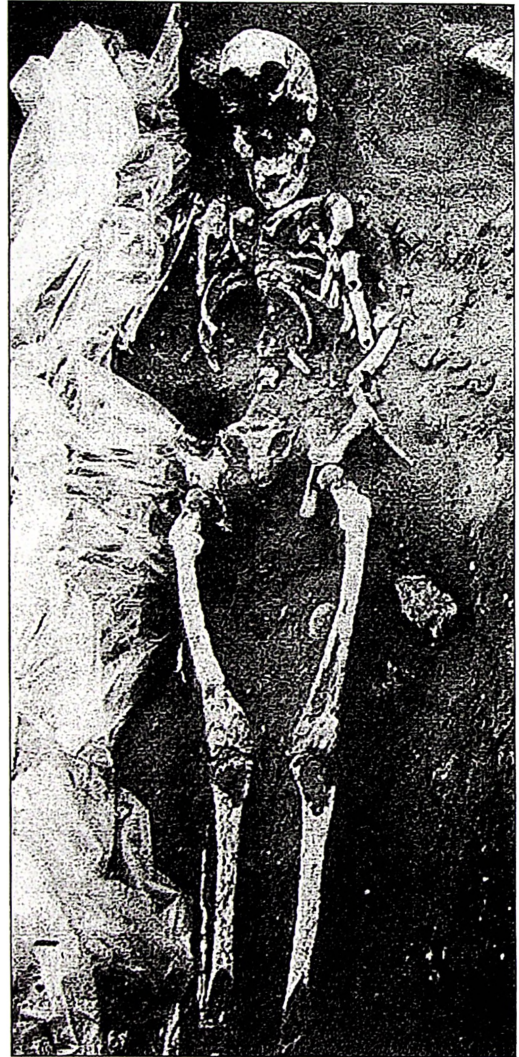
Den gamle ødekirke i Buderup.

Den gamle kirkegård

Sørup kirke er i dag en rød murstenskirke fra begyndelsen af 19-tallet, men den havde en forgænger, der sidste gang nævnes i 1464. I middelalderens sidste tider blev der sløjft en hel del kirker, alene i Himmerland forsvandt der en snes stykker. Andetsteds i »Hanan« har vi omtalt de to kirker i Albæk og Rodsted.

Man har altid vidst at der lå resterne af en kirke i Sørup, da man i 1960'erne foretog en udgravning af kirkegården. Selve kirketomten har foreløbig fået lov til at blive liggende, mens man frilagde en hel del grave, der kunne danne grundlag for en antropologisk undersøgelse af skeletterne, hvorved man kan få noget at vide om menneskers legemlige udvikling og sygdomme i middelalderen. Det var en meget interesseret amatørarkæolog fra Ålborg, der i samarbejde med Peter Riismøller fra Historisk Museum, der stod for udgravningen, – selve det grove arbejde med udgravningen blev foretaget af frivillige.

Sørup kirke har ligget et par hundrede meter vest for byen, ved siden af Sørupgård, men da vi endnu ikke ved ret meget om den, nøjes vi her med at præsentere læserne for nogle af de folk, der boede i Himmerland i middelalderen.

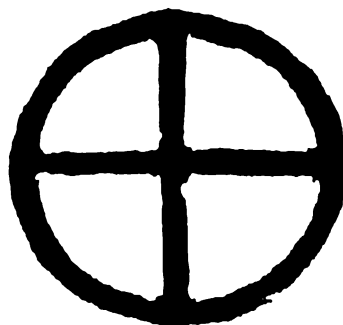
Sankt Hans korset, – eller tetragram, der i dag bruges til at fortælle os at her ligger en kulturhistorisk seværdighed i nærheden.

Man kan godt undre sig over at Sørup kirke hørte til blandt de kirker, som blev nedrevet omkring middelalderens slutning, for byen hørte absolut ikke til blandt de mindste, og der var jo egentlig også et pænt stykke vej til sognekirken i Buderup, så det har nok ikke passet folk der på stedet, at de nu fik langt til kirke. Måske har dårlig vedligeholdelse været årsag til beslutningen, – måske har herremanden på Buderupholm haft et ord at skulle have sagt, vi ved det ikke.

Det må have været en besynderlig oplevelse man har haft, da man i sin tid blotlagde alle de gamle grave og der kunne se en hel masse gamle Sørup-borgere liggende på stribe ved siden af hinanden.

Poul Christensen

Hvem byggede Suldrup kirke?

Der har ligget en kirke eller et kapel ved Albæk hovedgård, den nævnes i et middelalderskrift og i Pontoppidans Danske Atlas nævnes endnu i 17-tallet at der var rester af denne kirke i Albæk mark. Mere ved vi ikke om Albæk kirke.

Der har også ligget en kirke i Rodsted, og om denne ved vi mere. Præster der af og til måtte svare på spørgsmål fra konge og bisp kunne i 1678 oplyse at »... de gamle siger sig, at have hørt at en mand, som forudm boede i Peder Nielsens gård i Suldrup havde samlet Suldrup kirke af tvende kapeller, den ene stod ved Albæks hovedgård, den anden på Roedsted mark, med vangen (kirkegården) som endnu kendes...«.

Dette notat af præsten i Sønderup-Suldrup fra 1678 er særdeles interessant, her får vi en del at vide. Nemlig at Suldrup kirke var blevet stykket sammen af 2 nedlagte kirker eller kapeller fra nabolaget af en mand, der åbenbart ville sætte sig et minde, – og som havde råd til det.

Trap: Danmark nævner Suldrup kirke som en romansk kirke, men at den er så stærkt ombygget, at sikre romanske enkeltheder ikke mere er at se. Det samme siger andre opslagsværker. Dersom kirken er blevet flyttet, ombygget, eller nedrevet og genopbygget engang i 15-tallet, falder dette fint i tråd med præstens beretning. Man havde ved en flytning ikke den ekspertise, der skulle til for at genopbygge en romansk kirke af stumperne fra to nedbrudte kirker. Der er ikke noget at sige til at eksperterne mener, at man ikke længere kan se sikre romanske enkeltheder. At der står en gammel runesten ved kirken skal man ikke lade sig narre af, den er blevet flyttet hen til kirken.

Folkeoverleveringen har også en historie om at bymændene i Rodsted og Suldrup i deres uenighed om hvor kirken burde ligge, lod opfede 2 tyrekalve for at lade dem kæmpe indbyrdes med henblik på at afgøre stridigheden. Da Suldrupkalven vandt kampen, så blev de 2 kirker nedlagt og af stumperne opførte man så Suldrup kirke. En sjov historie der som så mange andre fødtes i folkedybet for at blive fortalt videre gennem generationer.

Tilbage til Suldrup kirke og Peder Nielsen. Heldigvis ved vi efterhånden en hel del mere om Suldrup by, der i middelalderen hørte til de mindste, men som var domineret af en vis form for »overklasse«. Ved at følge Peder Nielsens gård tilbage fra 1678 til »de gamle siger at have hørt«, så når vi tilbage til sidste halvdel af 15-tallet, hvor »gamle Jost Christensen« havde været selvejer i Suldrup i mange år. Byen bestod dengang kun af 2-3 gårde med et par afbyggerejendomme. Jost nævnes dette år, da kronen afhænder sin andel af selvejergårdene i Suldrup.

Hvem var »gamle Jost Christensen«? Han var en »ufri« bonde, som det hed dengang, men han giftede sig over sin stand, idet han ret tidligt ægtede Inger Jepsdatter Benderup, adelig født og enke efter Bertel Hørby, ligeledes en mand af adel. Med Inger Jepsdatter fik Jost en hel del pigebørn i tiden omkring reformationen, og disse fik han afsat til en række kendte mænd i Himmerland, mest herredsfogeder og andet godtfolk, som altså tilhørte overklassen blandt ufri bønder. Denne historie bør iøvrigt fortælles en anden gang.

Jost var omkring 1559 blevet enkemand og må have haft råd til at bygge en kirke i Suldrup af forhåndenværende kirker/kapeller. Måske har byggeriet allerede fundet sted mens fru Inger levede, det ved vi ikke, men i tiden omkring reformationen og årene derefter skete der en hel del med nogle af de gamle romanske kirker, – en del forsvandt, nu da man ikke længere havde gode indtægter. Motivet til at flytte –eller rettere bygge en kirke i Suldrup kender vi ikke, men da Rodsted lå i Sønderup sogn, som i forvejen havde en kirke, og da kapellet ved Albæk kan siges at have ligget lidt af vejen, kunne det være det grund nok for en initiativrig og velbeslået(?) mand, der har villet sætte sig et personligt mindesmærke ved at gøre Suldrup til sogneby. Mens vi altså ikke ved hvor Albæk kirke har ligget, så

ved vi til gengæld hvor Rodsted kirke har ligget. Rodsted Kirkegård ligger lidt nordvest for Rodsted, en stor velholdt ejendom, der i dag ejes af Gert Fischer. På de 3 sider er gårdens have indhegnet af resterne af det gamle kirkegårdsdige, og Gert Fischers forgænger har ved udgravning til en septiktank i haven fundet rester af skeletter, og endnu i forrige århundrede fandtes der murrester fra den gamle kirke på stedet. Da gården antagelig i midten af 18-tallet blev flyttet ud fra Rodsted by, har man brugt af de gamle sten til fundament for gården, som den ser ud i dag.

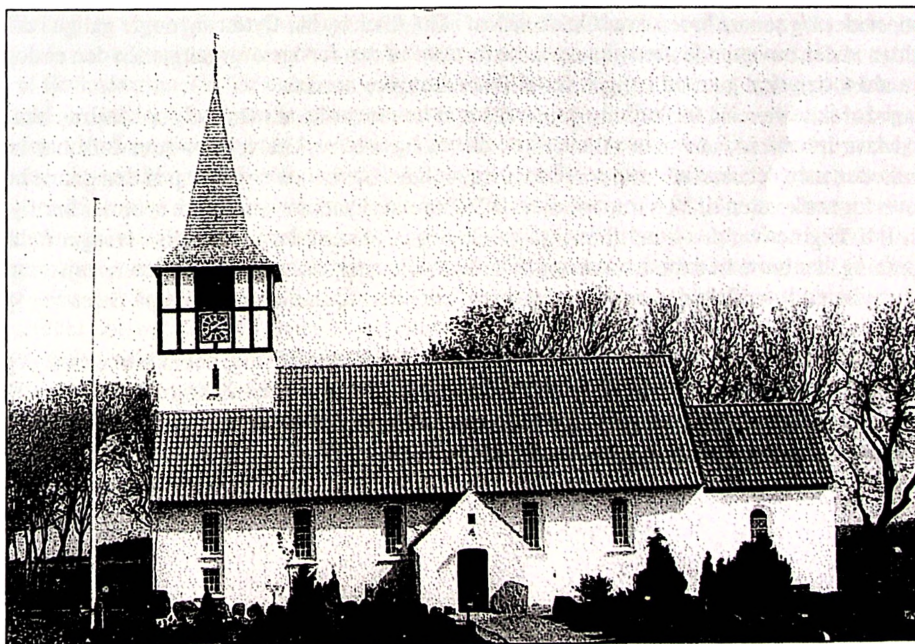
Lidt inventar findes bevaret. Års museum skal være i besiddelse af et topstykke til en prædikestols-himmel, men mere spændende er en udskåret altertavle, som nationalmuseet i 1938 for dyre penge måtte købe hjem fra udlandet, – 75 år før havde man fået den tilbudt, men dengang mente man at dets værdi var så ringe, at man afslog tilbudet.

Fra arkivets korrespondance kan vi finde et billede af en kiste, som en møller i Hjedsbæk engang tabte til forvalteren på Torstedlund i kortspil. Denne kiste skulle ifølge familietraditionen have stået i Rodsted kirke. Det er nu næppe tilfældet, men i 2 felter på fronten af kisten findes der udskåret 2 motiver, – bebudelsen og Betlehemsscenen –, og de er udpræget gotiske og kan fint stamme fra en prædikestol, som er blevet skilt ad da kirken blev nedlagt.

Efter det foreliggende ser det altså ud til at »Gamle Jost Christensen« hørte til kirkebyggerne, – honneste ambitioner har altid eksisteret, men han har nu nok haft lidt at starte med. Allerede i 1483 blev Suldrup kirke af kong Hans tildømt et par bøndergårde, altså må der på stedet have ligget en kirke i forvejen. Denne har måske ikke haft det så godt, måske har den hørt til de ydmyge småkirker bestående af skib og kor, som man endnu kan finde dem rundt omkring i tyndt befolkede egne.

Ved at tage noget fra de 2 andre kirker og måske samle det hele fra bunden af, har han fået sat sig et personligt minde og Suldrup har fået sig en lidt større kirke end den før havde haft. Men Jost har savnet en ekspert i romansk kirkebyggeri.

Poul Christensen

Samle veje

Vejene førte ud fra det kendte og hjem igen, derfor lagde man tidligere vejene der hvor man havde brug for dem, med skyldig hensyntagen til de naturlige hindringer, vandløbene og bakkerne. I middelalderen var Himmerland som det øvrige Jylland dækket af lyng. Lige så snart man var væk fra sin landsby og de marker der lå rundt omkring den, da var man i det lyngklædte landskab, – langt den største del af Himmerland var lyngklædt og her trak vejene deres spor gennem landskabet.

Alfarvejen mellem Viborg og Ålborg og mellem Ålborg og Randers fulgte stort set de asfaltveje som vi kender i dag, – bortset fra stykket fra Hjedsbæk til Støvring. Her gik Viborg-vejen nordpå til Guldbæk-Svenstrup over Hornum Trant. Disse veje der var datidens hovedveje er heller ikke så interessante i denne sammenhæng, men rundt omkring ligger der småbidder udenfor asfalten af gamle grusveje med hjulspor, der røber at her har man i århundreder kørt eller redet på hesteryg, når man havde ærinde væk fra sit sogn. Har man øje for det, kan man finde disse småbidder rundt omkring. I sagens natur kan der ikke sættes en nøjagtig datering på et stykke vej, nogle af vore veje rækker måske tilbage til oldtiden, men om de stumper vi kan finde, da ved vi at de har været brugt i middelalderen.

Dersom man kører op til Nihøjene ved Øster Hornum for at se på højene og udsigten over Limfjorden, da opdager man at vejen man er kørt ad fortsætter nedad i et kratpur, der i øvrigt er en travetur værd – man kommer blandt andet gennem en jernalderdyrket mark og kan lave sig en fin travetur på en lille time. Dette vejstykke har været brugt i middelalder, og egentlig blev det officielt først nedlagt i 1903 af sognerådet, men vejen har fået lov til at blive liggende med sin tilgroning lige siden.

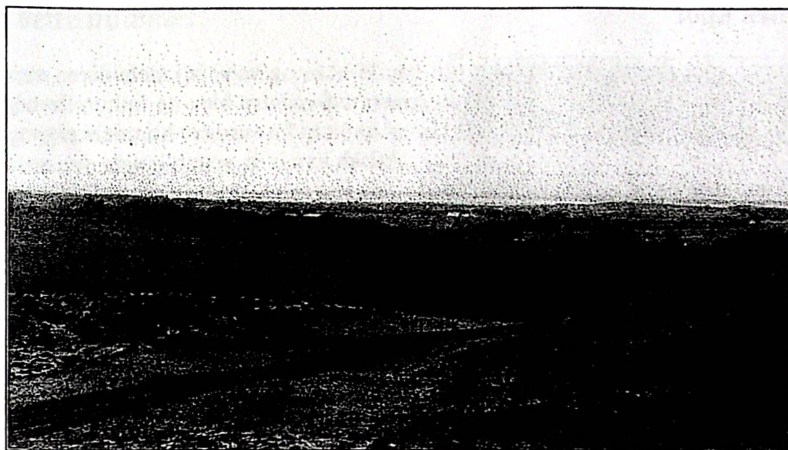
Midtvejs mellem Suldrup og Årestrup kan man i brinken i vejens venstre side finde en stenkikning, der ifølge lokal tradition skulle være rester af hærvejen. Sandsynligvis er vejen dog ret gammel. Mellem Sørup og Hornum Trant er der lidt inde på markerne i en slugt rester af den oprindelige Nibevej, ofte har man forlagt ruten en smule, dersom vejen derved blev lidt mere bekvem. Inde midt i Torstedlund skov finder vi en 60 m lang dæmning, 1 m høj og 3 m bred der kan have været resterne af en gammel vej.

Vadestedet og senere broen over Guldbækken i Guldbæk by har flyttet sig nogle gange i tidens løb, ved siden af den nuværende »bro« kan man se resterne af den forrige overgang, men den er dog ikke af højere alder, den skal man ud i engen for at finde, længere nordpå.

Man skal ikke være så forfærdelig gammel for at kunne huske at man syd for Mastrup skulle igennem Mastrupbækken, når man ville sydpå, det er også et stykke vejspor som folk har benyttet i århundreder, men det mest sikre spor af fortid ligger lige i nærheden og klos op af den gamle hovedvej, lige overfor nedkørslen til Buderupholm, en lille fredet trekant, der viser flere spor der har flyttet sig i tidens løb. Tilgroet var den – indtil for nylig – da nogen af særdeles uforståelige årsager fældede den beplantning, der hørte til dette fredede område. Man kan næppe sætte alder på denne vejstump, måske er den ældre end middelalder, men her igennem kørte konge, adel og bonde på deres vej sydpå fra Ålborg.

Der er sikkert mange flere vejstumper, der gemmer sig rundt omkring, her er blot nævnt nogle af de spor vore forfædre har brugt. Måske vil én og anden spørge hvorfor vi dog ikke nævner Kammerherrens vej, der går fra Store Restrup i nord til Torstedlund. Hertil må vi svare, at denne vej hører en langt senere tid. Vi befinder os jo i middelalderen.

Poul Christensen

Vejstrækningen fra Nihøje og vestud imod Vokslev, er uden tvivl noget af det bedst bevarede vi har i vort område. Selvom den nu har ligget nedlagt hen i små hundrede år, fortæller den ganske godt om de forhold hvorunder man færdedes før i tiden.

Øbor meget har vi tilbage?

Det spørgsmål kan man jo stille sig selv, når man en efterårsdag færdes til fods ude i naturen for at nyde det dejlige vejr og de modne bær og frugter i landskabet. Man kan vel næsten ikke lade være med at bide i de så velkendte små sure bær, man finder i hede, skov og krat, eller spise blåbær og tyttebær, der er af Bølleslægten. De har været her siden middelalderen. Kigger man sig rigtig godt omkring, når man færdes derude, har vi stadigvæk en masse planter og træer fra den tid, – bl.a. avnbøgen. Man havde sur- kirsebær, pære- og blommetræer. Af dyrkede planter havde man dild og muligvis også raps. I de beboede områder var der bl.a. stinkende gåseurt, småblomstret ranunkel og kransburre. Der er registreret 181 arter i den tidlige middelalder og 198 arter fra sen- middelalderen. Mosepors som er fra samme periode vokser stadig i vore moser og på fugtige steder, og har den typiske »hededuft«. Duften af blomsterne er ret kraftig. Ikke underligt at den i den tidlige middelalder blev anvendt til ølbrygning, og det var før humledyrkningen blev almindelig. I dag bruger vi den som et tilbehør i blomsterbinding, og vi drikker den evt. tilsat til snaps, hvad den er fortrinlig til.

Det er helt sikkert, at hvis vi går i naturen og har øjnene med os, kan vi finde mange af de samme vækster og planter, som folkene i middelalderen også havde og brugte i husholdningen og som medicin, – men det sidste er en helt anden historie.

Marit Terp

Planternes spor

Middelalderens spor drejer sig ikke blot om gamle huse og veje. Middelalderen var i høj grad den katolske kirkes tid, og i takt med kristendommens udbredelse blev de kulturelle bånd imod syden styrket. Vi fik en indvandring af munke og nonner der kom fra varmere himmelstrøg, og de bragte med sig ikke blot den rette lære, men var også det praktiske livs folk, som bibragte den nordiske missionsmark ny lærdom om det jordnære.

Rundt om i landet skød der en række munke- og nonneklostre op, og de søstre og brødre, der var kommet til os sydfra medbragte en hel del viden om sygdom og helbredelse. Det blev bl.a. klostrenes opgave at tage sig af de svage, at lindre og hjælpe de der blev ramt af sygdom.

Med sig havde de derfor, dels deres viden men også en hel del lægeurter, som de for en hel dels vedkommende fik til at slå rod i de klosterhaver, der opstod i tilknytning til klostrene. Ikke alt kunne gro her, men meget kunne, og noget måtte man tage frø af for så at så på ny hvert forår.

Naturligvis kan man ikke sammenligne datidens viden med nutidens lægekunst, men den medicinske behandling af sygdom grundede sig langt ned i tiden på naturens egne produkter. Hertil kommer så de urter, der havde til formål at give smag til maden, – den mad der sikkert nok af og til kunne trænge til et godt krydderi. Meget kød blev jo nedsaltet for at kunne holde sig, og ofte har det været nødvendigt at krydre godt på en lidt for gammel steg.

Rundt om de gamle klostre, der blev nedlagt for godt 400 år siden kan man endnu finde vildtvoksende planter, der stammer tilbage til de indførte planter, som middelalderens kirkefolk indførte. Magna Leth der skabte urtehaven ved Vitskøl kloster fandt sit grundmateriale til sin have rundt om den gamle klosterbygning, som hun rykkede ind i sammen med sin mand i 1941.

Rigtige have dyrkere med respekt for sig selv, har da i dag også et lille hjørne med de gamle krydderurter, citronmelisse, salvie, origano, basilikum, og hvad de hedder alle sammen. Ret beset er det jo også et lille stykke middelalderhistorie der står og dufter rundt om i de små villahaver.

Poul Christensen

Citronmelisse. -99

Indhold i dette nummer:

Middelalderspor	s. 142
De ældste papirer	s. 143
Fonten i den gamle kirke	s. 144
Helligkilder	s. 146
Bradsted mark	s. 147
Frendrup, en gård fra middelalderen	s. 148
Gamle navne og steder	s. 150
Den gamle kirkegård	s. 152
Hvem byggede Suldrup kirke?	s. 154
Gamle veje	s. 156
Hvor meget har vi tilbage?	s. 157
Planternes spor	s. 158

De benyttede fotos beror i arkivets samling.

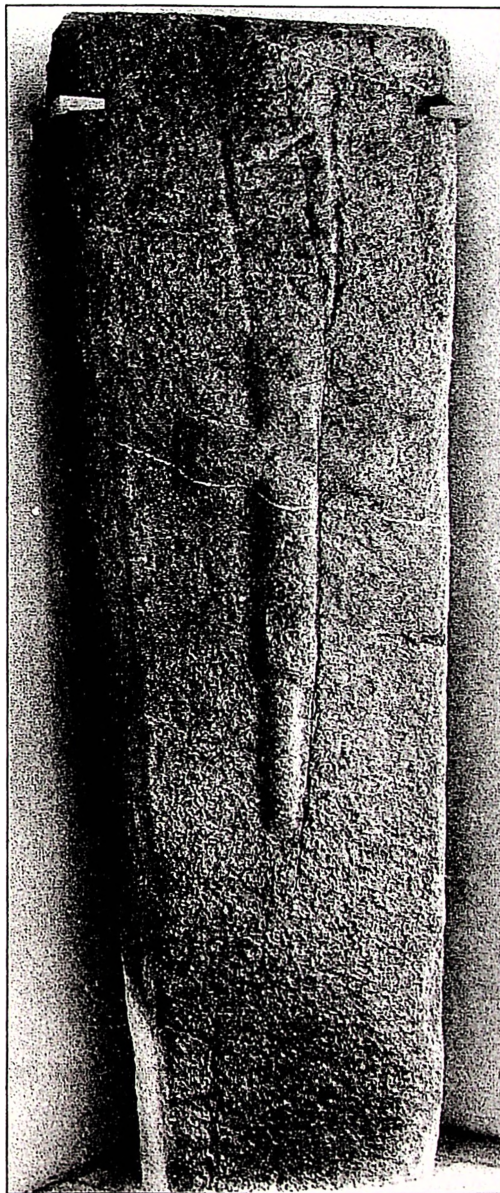
De benyttede kortudsnit:
Copyright Kort og Matrikelstyrelsen
Rentemestervej 8
2400 København NV

Billedet på forsiden er af altertavlen fra den nedlagte kirke i Rodsted, der efter en omskiftelig tilværelse kom til nationalmuseet i 1938.

Lokalhistorisk forening/arkiv deltog i uge 42, i lighed med sidste år i Kulturugen, arrangeret af de himmerlandske kommuner. Lørdag den 23. Oktober var det desuden »Arkivernes dag«, der markerede at det var 50 år siden at sammenslutning af lokalarkiver (SLA) blev dannet.

På arkivet blev der i den anledning vist en udstilling, »Middelalderspor«, der lægger tæt op ad indholdet i dette nummer af »Hanan«.

Udstillingen bliver foreløbig stående på arkivet, hvor man kan se den i arkivets åbningstider, mandag 19:00-21:30 og torsdag 13:00-17:00.

Middelalderlig ligsten fra Suldrup kirke.

Forening og arkiv

»Hanen« udkommer 2 gange om året. Med dette nummer følger girokortet til betaling af **medlemskabet for år 2000**. Det årlige kontingent andrager **90 kr.** der bedes betalt inden udgangen af januar måned.

Nye medlemmer kan tegne sig ved henvendelse til et medlem af bestyrelsen.

Arkivets åbningstider

Mandag kl. 19:00 – 21:30

Torsdag kl.13:00 – 17:00

Arkivet holder lukket i skolernes ferier.

Henvendelse

Vedrørende foreningens anliggender, »Hanen«, arkivet eller andet kan ske til et af bestyrelsesmedlemmerne:

Poul Christensen (formand)	98-385221
Lejf Rørdam Andersen (næstformand)	98-374623
Peter Thomsen (kasserer)	98-372023
Isak Kurinow (sekretær)	98-378775
Gunnar Thomsen	98-371677
Robert Kjær	98-371139
Marit Terp	98-371221

Adresseændringer bedes meddelt kassereren

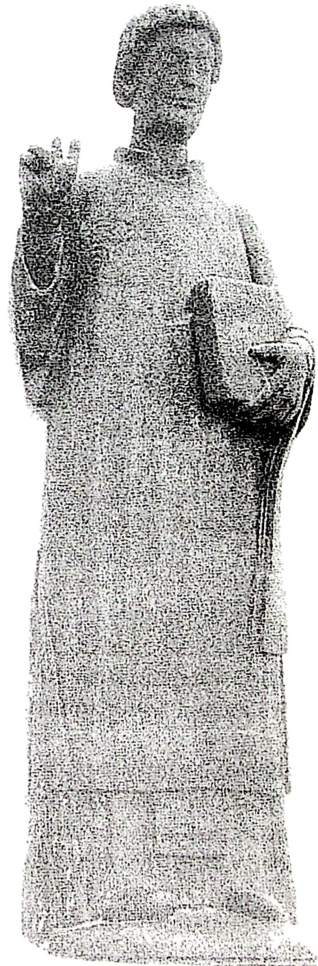
Arkivets postadresse:

Lokalthistorisk Arkiv for Støvring Kommune
Estrupvej 13 B, Øster Hornum
9530 Støvring.

Arkivets tlf.nr.: – normalt kun i åbningstiden: **98-385707**

Redaktion ved Lejf Rørdam Andersen, Marit Terp og Poul Christensen. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Trykt hos Årestrup Bogtrykkeri
 ISSN 0905-202X

Træskulptur i Øster Hornum kirke, der antageligt viser diakonhelgenen Sankt Laurentius